

UOT 37.01

Gülşən Oqtay qızı Həsənova

Bakı Biznes Universitetinin baş müəllimi,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: gulsen1971h@gmail.com

https://orcid.org/0009-0008-1110-2252

https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(3).133-136

PEDAQOJİ KADR HAZIRLIĞINDA HUMANİST DƏYƏRLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI PROBLEMİ

Gulshan Ogtay Hasanova

senior lecturer at Baku Business University

doctor of philosophy in pedagogy,

THE PROBLEM OF FORMING HUMANISTIC VALUES IN TEACHER TRAINING

Гюльшан Октай гызы Гасанова

старший преподаватель Бакинского Университета Бизнеса,

доктор философии по педагогике,

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

Xülasə. Məqalədə pedaqoji kadr hazırlığında humanist dəyərlərin formalaşdırılması problemi müasir pedaqoji nəzəriyyə və praktikanın aktual istiqaməti kimi elmi müstəvidə təhlil olunur. Təhsilin humanistləşdirilməsi tendensiyası şəraitində müəllim hazırlığı yalnız peşə bilik və bacarıqlarının mənimsənilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda gələcək müəllim şəxsiyyətində etik-mənəvi keyfiyyətlərin, sosial məsuliyyətin və demokratik pedaqoji mövqeyin formalaşdırılmasını tələb edir.

Tədqiqatın məqsədi pedaqoji təhsil prosesində humanist dəyərlərin (insanpərvərlik, tolerantlıq, empatiya, ədalətlik və pedaqoji etika) formalaşdırılmasının nəzəri-metodoloji əsaslarını müəyyənləşdirmək və onların reallaşdırılması mexanizmlərini sistemləşdirməkdir. Araşdırmada sistemli, struktur-funksional və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: *pedaqoji kadr hazırlığı, humanist dəyərlər, təhsilin humanistləşdirilməsi, şəxsiyyətə yönülmüş təhsil, pedaqoji etika*

Abstract. The article analyzes the problem of forming humanistic values in teacher training as a significant and conceptually grounded direction in contemporary pedagogical theory and practice. Within the framework of the humanization of education, teacher preparation extends beyond the acquisition of professional knowledge and skills, encompassing the development of ethical and moral qualities, social responsibility, and a democratic pedagogical stance in prospective teachers.

The purpose of the study is to determine the theoretical and methodological foundations for the formation of humanistic values-such as humanism, tolerance, empathy, justice, and pedagogical ethics-within the system of pedagogical education and to systematize the mechanisms for their effective implementation. The research is based on systemic, structural-functional, and comparative analytical approaches.

Keywords: *teacher training, humanistic values, humanization of education, personality-oriented education, pedagogical ethics*

Аннотация. В статье проблема формирования гуманистических ценностей в подготовке педагогических кадров рассматривается как одно из актуальных и концептуально значимых направлений современной педагогической теории и практики. В условиях гуманизации образования подготовка учителя не ограничивается усвоением профессиональных знаний и умений, а предполагает формиро-

вание у будущего педагога нравственно-этических качеств, социальной ответственности и демократической педагогической позиции.

Цель исследования заключается в определении теоретико-методологических основ формирования гуманистических ценностей (гуманизм, толерантность, эмпатия, справедливость, педагогическая этика) в системе педагогического образования и систематизации механизмов их реализации. В исследовании использованы системный, структурно-функциональный и сравнительный методы анализа.

Ключевые слова: подготовка педагогических кадров, гуманистические ценности, гуманизация образования, личностно-ориентированное обучение, педагогическая этика

Müasir dövrdə pedaqoji təhsil sistemi sürətli sosial-mədəni transformasiyalar, qloballaşma prosesləri və informasiya cəmiyyətinin inkişafı nəticəsində yeni tələblərlə üzləşir. Bu tələblər müəllim hazırlığının yalnız peşəkar bilik və bacarıqların mənimsədilməsi ilə məhdudlaşmamasını, həm də gələcək müəllimlərin şəxsiyyətinin, etik-mənəvi mövqeyinin və sosial məsuliyyətinin inkişafını tələb edir. Beləliklə, pedaqoji kadr hazırlığında humanist dəyərlərin inteqrasiyası müasir pedaqoji nəzəriyyənin və praktik tədqiqatların aktual istiqamətlərindən birini təşkil edir.

Humanist təhsil yanaşması insanı ali dəyər kimi qəbul edir, onun ləyaqətini, hüquq və azadlıqlarını, fərdi xüsusiyyətlərini və inkişaf potensialını ön plana çıxarır. Bu yanaşma müəllim-tələbə münasibətlərində subyekt – subyekt prinsipinin təmin olunmasını, demokratik ünsiyyət mühitinin formalaşdırılmasını və şəxsiyyətyönlü təlim modelinin tətbiqini tələb edir. Belə şəraitdə müəllim yalnız bilik ötürən şəxs deyil, həm də humanist dəyərlərin daşıyıcısı və təbliğatçısı kimi çıxış edir.

Problemin aktuallığı həm də müasir cəmiyyətin mürəkkəb sosial münasibətləri, mədəni müxtəlifliyi və etik çağırışların artması ilə bağlıdır. Bu şərait müəllimdən yüksək səviyyədə empatiya, tolerantlıq, ədalətlik və pedaqoji etik davranış tələb edir. Humanist dəyərlərin formalaşdırılması isə pedaqoji təhsil prosesində məqsədyönlü və elmi əsaslandırılmış fəaliyyət vasitəsilə mümkün olur.

Humanist dəyərlərin pedaqoji mahiyyəti.

Humanist pedaqoji yanaşma pedaqoji nəzəriyyədə insanın ali dəyər kimi qəbul edildiyi və onun şəxsiyyətinin inkişafına mərkəzlik verildiyi konsepsiya kimi formalaşmışdır. Bu yanaşma müəllimi yalnız bilik ötürən və tədris prosesinin təşkilatçısı kimi deyil, həm də etik-mənəvi və sosial məsuliyyət daşıyıcısı kimi nəzərdən keçirir [5,s.32;3,s.31]. Humanist dəyərlər – insanpərvərlik, empatiya, ədalətlik, tolerantlıq və pedaqoji etik davranış – müəllimin peşəkar və şəxsi fəaliyyətinin ayrılmaz komponentləri kimi çıxış edir və onun pedaqoji qərar qəbuletmə prosesində prioritet meyar rolunu oynayır [9, s. 41].

Müasir pedaqoji tədqiqatlar göstərir ki, müəllimin humanist dəyərlərə sahib olması təkcə onun peşəkar fəaliyyətinə təsir göstərmir, həm də tələbələrin sosial, emosional və intellektual inkişafına birbaşa təsir göstərir [14, s. 44]. İnsanpərvərlik və empatiya müəllim – tələbə münasibətlərində etibarlı və açıq ünsiyyət mühitinin formalaşmasını təmin edir, bu isə tələbənin fəal iştirakını, özünüifadəsini və kritik düşüncə qabiliyyətinin inkişafını stimullaşdırır.

Humanist pedaqoji yanaşma həmçinin müəllimin etik-mənəvi mövqeyinin formalaşmasına yönəlib. Müəllim yalnız tədris funksiyasını yerinə yetirmir, eyni zamanda tələbəyə model rolunu oynayır, onun davranış və qərar qəbuletmə meyarlarını müəyyən edir. Bu baxımdan humanist dəyərlər müəllimin şəxsiyyət inkişafı ilə yanaşı, tələbələrin sosial və etik yetkinliyinin formalaşmasında vasitəçi rolunu oynayır [13, s. 13].

Əlavə olaraq, humanist pedaqoji yanaşma müəllimlərin özünüinkişafı və reflektiv fəaliyyətinə xüsusi önəm verir. Müəllim pedaqoji təcrübəsini sistemli şəkildə analiz etməyi, etik və humanist prinsipləri praktikada tətbiq etməyi öyrənir. Refleksiya prosesi müəllimin həm şəxsi, həm də peşəkar inkişafına şərait yaradır və onun humanist dəyərlərin daşıyıcısı kimi mövqeyini möhkəmləndirir [8, s. 45].

Humanist dəyərlərin inkişafı yalnız kurikulumun məzmunu ilə məhdudlaşmır. Bu, həm də təlim mühitinin təşkili, interaktiv metodların tətbiqi və müəllim – tələbə münasibətlərində subyekt – subyekt prinsipinin təmin olunması ilə bağlıdır [14, s.16; 12, s.23].

Kurikulum pedaqoji kadr hazırlığında humanist dəyərlərin formalaşdırılmasında əsas vasitələrdən biridir. Müasir pedaqoji nəzəriyyəyə əsasən, kurikulum yalnız bilik və bacarıqların ötürülməsi funksiyasını yerinə yetirmir, həm də

tələbələrin şəxsiyyətyönlü inkişafını təmin edən sistemli struktur kimi nəzərdən keçirilir [3, s. 36; 9, s.25].

Kurikulumun nəzəri komponenti müəllimlərin humanist prinsipləri mənimsəməsi üçün konseptual əsasları müəyyən edir. Bu mərhələdə təhsil proqramları tələbələrə etik, sosial və pedaqoji məsələlərə humanist perspektivdən yanaşma bacarığını formalaşdırır. Xüsusilə etik dilemmalar, demokratik qərar qəbuletmə və sosial məsuliyyət mövzularında təşkil olunan tədris modulları və seminarlar tələbələrin dəyərlər sistemi ilə bağlı reflektiv düşüncəsini inkişaf etdirir [12; 13].

Kurikulumun praktik komponenti isə müəllim hazırlığında interaktiv və şəxsiyyətyönlü metodların tətbiqinə əsaslanır. Layihə əsaslı təlim, qrup diskussiyaları, rollu oyunlar və problemyönlü tapşırıqlar humanist dəyərlərin formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır [8, s. 19]. Bu metodlar tələbənin fəal iştirakını təmin etməklə yanaşı, empatiya, əməkdaşlıq bacarıqları, kritik düşüncə və qərar qəbuletmə səriştələrinin inkişafına şərait yaradır.

Kurikulum vasitəsilə humanist dəyərlərin formalaşdırılması müəllim – tələbə münasibətlərində subyekt – subyekt prinsipinin tətbiqi ilə daha da gücləndirilir. Bu prinsip əsasən, tələbə pedaqoji prosesin passiv obyekt deyil, fəal subyekt kimi qəbul edilir və onun təlim prosesində iştirakçılığı təmin olunur [14, s. 54].

Nəticə etibarilə, kurikulum yalnız bilik ötürən vasitə kimi deyil, həm də humanist dəyərlərin praktiki tətbiqinə imkan yaradan sistemli pedaqoji mexanizm kimi çıxış edir.

Azərbaycan pedaqoji təhsilində də humanist yanaşmaların tətbiqi müşahidə olunur. Müəllim hazırlığı proqramlarında interaktiv seminarlar, layihə və diskussiya metodlarının tətbiqi müəllimlərin empatiya, tolerantlıq və etik davranış bacarıqlarının inkişafına müsbət təsir göstərir [9, s. 47]. Bu yanaşma müəllimin həm peşəkar, həm də şəxsiyyətyönlü inkişafını dəstəkləyir.

Tədqiqatlar göstərir ki, humanist dəyərlərin sistemli inteqrasiyası pedaqoji kadrların yalnız peşəkar bilik və bacarıqlarını deyil, həm də onların etik-mənəvi mövqeyini, sosial məsuliyyət hissini və pedaqoji davranış modelini formalaşdırır [5,s.51;3,s.61]. Müasir pedaqoji yanaşmalar müəllim hazırlığında empatiya, ədalətlik və tolerantlıq kimi sosial-emosional komponent-

lərin inteqrasiyasını əsas istiqamət kimi müəyyən edir.

Gələcək müəllimlər yalnız fənn bilikləri ilə deyil, həm də pedaqoji fəaliyyətin etik-mənəvi tələbləri ilə silahlanır, subyekt–subyekt ünsiyyətinə əsaslanan davranış strategiyaları formalaşdırırlar. Bu proses müəllimlərin reflektiv fəaliyyətini gücləndirir: onlar öz pedaqoji qərarlarını humanist prinsiplər əsasında təhlil edir, tələbələrin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq interaktiv və şəxsiyyətyönlü metodlar tətbiq edirlər [13, s.33; 8, s.39].

Azərbaycan təhsil sistemi kontekstində, humanist dəyərlərin inteqrasiyası müəllim hazırlığında strateji əhəmiyyət daşıyır. Təhsil proqramları və təlim mühiti müəllimlərin empatiya, əməkdaşlıq və sosial məsuliyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlib. Praktiki təcrübə zamanı mentor müəllimlərin nümunəvi davranışı, demokratik qərar qəbuletmə və etik prinsiplərin tətbiqi tələbələrin professional və etik-mənəvi inkişafını stimullaşdırır [1, 2023; 2, 2017]. Beləliklə, humanist dəyərlərin sistemli inteqrasiyası müəllimlərin peşəkar səriştələrini və etik-mənəvi mövqeyini paralel şəkildə inkişaf etdirən, şəxsiyyətyönlü və demokratik təhsil mühitinin yaradılmasında əsas determinant rolunu oynayır.

Problemin aktuallığı. Məqalənin aktuallığı müasir təhsil sistemində pedaqoji kadr hazırlığının humanistləşdirilməsi prosesinin getdikcə daha mühüm strateji istiqamətə çevrilməsi ilə bağlıdır. Qlobal təhsil çağırışları, rəqəmsal transformasiya və sosial dəyişikliklər müəllim hazırlığında yalnız peşəkar bilik və bacarıqların deyil, həm də etik-mənəvi və sosial səriştələrin formalaşdırılmasını zəruri edir. Bu baxımdan humanist dəyərlərin pedaqoji kurikulumuna inteqrasiyası müasir təhsil siyasətinin və pedaqoji praktikanın aktual problematikasını təşkil edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalənin elmi yeniliyi humanist dəyərlərin pedaqoji kadr hazırlığında sistemli şəkildə nəzəri və praktik müstəvidə kompleks təhlil edilməsidir. Tədqiqatda humanist yanaşma yalnız pedaqoji konsepsiya kimi deyil, həm də müəllimlərin reflektiv fəaliyyəti, qərar qəbuletmə mexanizmləri və subyekt – subyekt münasibətləri kontekstində izah olunur. Eyni zamanda kurikulum nəzəri və praktik komponentləri arasında humanist dəyərlərin inteqrasiya modeli müəyyənləşdirilərək onların müəllim səriştələrinə təsir mexanizmi göstərilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalənin praktiki əhəmiyyəti onun nəticələrinin pedaqoji kadr hazırlığı proqramlarında, müəllim tə-

limlərində və kurikulumun təkmilləşdirilməsində tətbiq oluna bilməsi ilə müəyyən olunur. Araşdırma nəticələri müəllim hazırlığında interaktiv metodların, mentorluq sisteminin və reflektiv təlim yanaşmalarının

səmərəliliyini əsaslandırır. Bu yanaşmalar müəllimlərin empatiya, əməkdaşlıq və sosial məsuliyyət bacarıqlarının inkişafına, həmçinin tədris prosesinin demokratik və şəxsiyyətyönlü təşkilinə xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Təhsil İnstitutu. Müəllim hazırlığında kompetensiya əsaslı yanaşmalar / Azərbaycan Təhsil İnstitutu. – Bakı: ATI, – 2023.
2. Darling-Hammond, L. Teacher education around the world: What can we learn from international practice / L. Darling-Hammond. – European Journal of Teacher Education, – 2017. – 40(3), –291–309.
3. Dewey, J. Democracy and education: An introduction to the philosophy of education / J.Dewey. – New York: Macmillan, – 1916. – 384 p.
4. Freire, P. Pedagogy of the oppressed / P.Freire. – New York: Continuum, – 1970. – 186 p.
5. Hargreaves, A. Teaching in the knowledge society: Education in the age of insecurity / A.Hargreaves. – New York: Teachers College Press, – 2003. – 200 p.
6. Hattie, J. Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement / J.Hattie. – London: Routledge, – 2009. – 392 p.
7. Illeris, K. *Learning and development: A comprehensive approach* / K.Illeris. – London: Routledge, – 2003. – 304 p.
8. Kozulin, A., Gindis, B., Ageyev, V. S., & Miller, S. M. *Vygotsky's educational theory in cultural context* / A.Kozulin et al. – Cambridge: Cambridge University Press, – 2003. – 512 p.
9. Nəbiyev, R. *Müasir təhsil sistemində humanist dəyərlərin təşviqi* / R.Nəbiyev. – Bakı: Elm, – 2019 –240 p.
10. Noddings, N. *The challenge to care in schools: An alternative approach to education* / N.Noddings. – New York: Teachers College Press, – 2005. – 224 p.
11. Peters, R. S. *Ethics and education* / R.S.Peters. – London: Allen & Unwin, – 1966. – 320 p.
12. Rogers, C. R. *Freedom to learn* / C.R.Rogers. – Columbus, OH: Merrill, – 1969. – 400 p.
13. Schön, D. A. *The reflective practitioner: How professionals think in action* / D.A.Schön. – New York: Basic Books, – 1983. – 374 p.
14. Vygotsky, L. S. *Mind in society: The development of higher psychological processes* / L.S. Vygotsky. – Cambridge, MA: Harvard University Press, – 1978. – 176 p.

Redaksiyaya daxil olub: 28.04.2026